

İsmâil Hakkı Bursevî, *Tuhfe-i Vesîmiyye*, Dersâadet: [y.y.], 1240/1825, 56 s.*

İsmâil Hakkı Bursevî'nin (v. 1137/1725) dönemin Enderûn'unda hâne-i hâssa ağası konumunda olan ve şairliğiyle tanınan Seyyid Ahmed Vesîm Ağa'nın¹ isteği üzerine 1133/1721 yılında yazmış olduğu bir risâledir. Nitekim Bursevî Vesîm Ağa'yı risâlenin başında "*nüdemâ-i hassâ-i hudâvendgârîden*" (s. 3) diye anacak ve "(...) *vücûd-ı bihbûdu câme-i fâhirü't-trâz melekât-ı fâzıla ile mevsûm ve mütecellî ve derûn u birûnu eksûn-ı akâid-i dîlcü ve perniyân-ı a'mâl-i nikû ile mütehallî*" (s. 3) diye övecektir. İthâf edildiği şahıs dolayısıyla *Tuhfe-i Vesîmiyye* diye tanınmış olan eserin te'lif sebebinin Bursevî şöyle ifâde eder: "*Şûrâbe-i rûsûmdan rahîku'l-feyz,*

hakîkate teşne vü sâil ve gunûde-i sâye-i ulûm-i ilâhiyye olmakla ser-sanevber-i sidre sırrı gusûnû'l-bân gibi mütemâyil olup bu fakîrden ucâlete'l-vakt ba'zı esbâb-ı muîne ve muğniye derhâst etmekle bu Kitâbü's-Sülûk mervâridvâr-ı benân-ı ihtimâmla silk-i beyâna nazmolundu. (s. 3)" Esere müellifi tarafından *Kitâbü's-Sülûk* adı verilmiş, ancak daha sonra eser ithâf edildiği şahıs dolayısıyla *Tuhfe-i Vesîmiyye* diye tanınmıştır.²

* Risâle, Bursevî'nin *Tuhfe-i Ömeriyye* isimli bir diğer eserini de ihtivâ eden yedi eserle beraber ciltlenmiş ve *Tuhfe-i Ömeriyye*'nin sonuna 7 Şevval 1240 [25 Mayıs 1825] târihi kaydedilmiştir.

- 1 Sâlim Efendi (v. 1156/1743), Vesîm Ağa hakkında şunları kaydeder: "Enderûn-ı hümâyûn hizmet-i şerîfleriyle müşarun bi'l-benân-ı ulû'l-elbâb ve hâne-i hâssa ağalarından şeref-i terbiye-i sarây-ı güzîn ile kâmyâb olan Şâfiüzâde demekle şöret-şîardırlar. Üskübî Seyyid Ahmed Efendi demekle meşhûrdur. Şuarâ-yı asrın güzîdelerinden ve dânişverân-ı vaktin pesendîdelerindendir." Sâlim Efendi, *Tezkîretü's-Şuarâ*, haz. Adnan İnce, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2005, s. 701.
- 2 Eserin ismindeki bu ikilik kütüphane kataloglarına da yansımış, Bursevî'nin eserlerine üzerine yapılmış çalışmalarda da yer yer *Tuhfe-i Vesîmiyye* ve *Kitâbü's-Sülûk* iki ayrı eser olarak yansıtılmıştır. Eserin mevcut yazmalarının tavsifi ve ortaya çıkan bu ikilik için bk. Recep Yaman, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitâbü's-Sülûk Adlı Eseri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 29-32; Murat Yurtsever, "İsmâil Hakkı Bursevî", *Divan*, Bursa: Arasta Yay., 2000, s. 83-85.

Bîatlaşma (*mübâyaa*) [s. 4-18], şeyh edinme (*ittihâz-ı şeyh*) [s. 18-27], sülûkün mertebeleri [s. 27-36], sohbetin mâhiyeti [s. 36-45] ve zikir telkîni [s. 45-56] konularının ele alındığı risâle, tasavvufî hayâtın mihveri kabul edilen *seyr ü sülûk*ün nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin dikkat çekici bir metindir. Bursevî, diğer eserlerinde olduğu gibi açıklayıcı bir üslupla te'lif ettiği bu risâlede tasavvufa doğuşun sembolü olan *bîatı*, Hz. Peygamber'in uygulayışını temel alarak anlatır ve zâhirde pâdişâha, bâtında ise mürşide bîatın aynı hakîkate dayandığını vurgular. Buna bağlı olarak hakikat-ı Muhammediyye'nin silsile yoluyla intikâline ilişkin belli başlı tasavvufî prensipleri yineler (s. 4, 5). Bursevî, eseri te'lifi esnâsında havada bir ilâhî kalemle yazıldığını gördüğü gaybî ifâdelerden ve imâm-ı zamân kavramının tasavvufî anlamından (s. 7), hacr-i esvedin bîatı remzedişinden (s. 9), bezm-i elestten ve hakîkate ehil olma noktasında sûfilerin ayrıcalıklarından (s. 13, 14), bu ümmette kutubların çokluğunun sebeplerinden (s. 17) söz ederek konuyu genişletir. Eseri yazmasına vesîle olan Vesîm Ağa'yı medheden bir şiire yer vermeyi de ihmâl etmez.³ Ardından şeyhlik makâmının mâhiyetini konu alan Bursevî, ünlü "şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır" sözünün ne anlama geldiğini anlatır (s. 19, 20). İbn Arabî'nin İbrâhim b. Edhem hakkındaki yorumu (s. 21), peygamberliğin tezkiye edici niteliğinin mürşidlerde de hüküm sürdüğü hakkındaki vurgular (s. 23) ve Hakk'ı mârifette insân-ı kâmilin olmazsa olmazlığı konusunda verilen örnekler (s. 23-25) bu kısımda dikkati çeken hususlar arasındadır. Daha sonra sülûkun hâllerini anlatan Bursevî, kendisinin Şâm bölgesinden tekrar Anadolu'ya geri dönüşünün ve eserlerinin çoğunu Türkçe yazışınının gerekçesini de söyler (s. 28). Halvet ve erbaînin tasavvufî terbiyedeki mevkii ve ruhbanlıkla ilişkisine (s. 32), ilmin sâlike hicâb oluşu hakkında Gazâlî'nin sülûküne yapılan atıflar (s. 35), bu arada asr-ı saâdetten ve ilk devir sûfilerinden hareketle ortaya konan yorumlar eserin akışını zenginleştirir. Aynı şekilde sohbet konusu ele alınırken "muhtlis" ile "muhtlas"ın farkına değinilmesi (s. 36), Bâkî'ye âit bir beytin söyleyeni farkında olmasa da taşıdığı tasavvufî mânânın şerhedilmesi (s. 37), Hallâc ile Attâr arasındaki rûhânî sohbetin anlatılması (s. 40) eserde rastlanan inceliklerdendir. Ayrıca Bursevî, mürşidi Osman Fazlı Efendi'nin Cüneydî meşreblik üzere faaliyet yürüttüğünü belirtir (s. 41) ve Üveysilik hakkında (s.

3 Ayrıca s. 14'te dönemin pâsihâhı III. Ahmed'e hitâben söylediği anlaşılın ve "Gözet pâdişâhim Vesîm'i gözet / Ki muhtlis kulundur kapında bugün" beytiyle başlayan şiir Vesîm Ağa'ya yapılmış bir övgüdür.

42) diğer kaynaklarda pek rastlanmayacak bilgiler verir. Aynı şekilde zikir telkîni konusunu ele alırken tevbenin mertebelerini, zikir usûlleri ve esmâ tecellilerini, konu arasında âhîrzamân alâmetlerinin kazandığı tasavvufî muhtevâyı da örnekler vererek anlatır.

Tuhfe-i Vesîmiyye ya da *Kitâbü's-Sülûk*, Osmanlı dönemi sûfî muhayyilesini yansıtan zengin çağrışımlarla örülü bir üslupla kaleme alınması ve müellifinin ömrünün sonunda yazdığı olgunluk eserlerinden olması sebebiyle yoğun bir tasavvufî dağarcığı yansıtmakta, bu niteliği onu doğru okumak ve anlamak bakımından okuyucusunu zorlamaktadır. Dolayısıyla 1825 yılında basılan matbû nüshanın bâzı kelimelerin yazılışı bakımından taşıdığı noksanlıklar, ayrıca risâlenin mevcut yazmalarında karşılaşılan farklı kelime ve imlâ tercihleri Bursevî'nin mahâretli üslûbundan kaynaklanmışa benzemektedir. Eser hakkında iki yüksek lisans çalışması yapılmış⁴ ve Şeyda Öztürk'ün çalışmasının metin kısmı Bursevî'nin eserlerinden oluşan bir derleme içerisinde yayınlanmıştır.⁵

M. Nedim TAN

4 Recep Yaman, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitâbü's-Sülûk Adlı Eseri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Şeyda Öztürk, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi: Tuhfe-i Vesîmiyye-Tuhfe-i Aliyye (Metin-Tahlil-Tahkik)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

5 İsmâil Hakkı Bursevî, *Üç Tuhfe –Seyr-i Sülûk–*, İstanbul: İnsan Yay., 2000, s. 117-187.